

ZAMONAVIY PEDAGOKLARNING PEDAGOGIK FAOLIYATIDA FALSAFANING O'RNI

Niyozov Samandar O'ktamovich

Chirchiq Oliy Tank Qo'mondonlik Muhandislik bilim yurti
Qurollanish va Otish kafedrası katta o'qituvchisi, podpolkovnik

Annotatsiya: Ushbu maqolada hozirgi zamonda pedagogik falsafa, falsafa tushunchasi, falsafadagi dolzarb muammolarni hal qilishda qilingan harakatlar va zamonaviy pedagoglarning pedagogik faoliyatida ta'lim falsafasining zaruriyatlari haqida yozilgan. Bulardan tashqari, ta'lim falsafasi, ta'lim falsafasi na'munalari, ta'lim falsafasi bayonotini tuzish, ta'lim falsafasi bayonotidan foydalanish, o'zbek falsafasining shakllanishi, maqsadi va faoliyati, uning ahamiyati hamda rivojini yoritilgan. O'zbek falsafasining shakllanish jarayonini, uning yo'nalishlari tarixini tahlil qilgan holda, XXI asr o'zbek falsafasining ijtimoiy hayotdagi o'rni va ahamiyati haqida aytilgan.

Kalit so'zlar: Pedagogik falsafa, o'zbek falsafasi, ta'lim falsafasi, hozirgi zamon falsafasi, falsafiy tafakkur.

Аннотация: В данной статье рассказывается о педагогической философии в наше время, о понятии философии, о действиях, предпринимаемых в решении актуальных проблем философии, о необходимости философии образования в педагогической деятельности современных педагогов. Кроме того, были освещены философия образования, примеры философии образования, составление заявления философии образования, использование заявления философии образования, формирование, цели и деятельность узбекской философии, ее значение и развитие. Анализируя процесс становления узбекской философии, историю ее направлений, было сказано о роли и значении узбекской философии XXI века в общественной жизни.

Ключевые слова: Педагогическая философия, узбекская философия, философия образования, философия современности, философская мысль.

Annotation: This article tells about pedagogical philosophy in our time, about the concept of philosophy, about actions taken in solving topical problems of philosophy, about the need for philosophy of education in the pedagogical activity of modern teachers. In addition, the philosophy of education, examples of the philosophy of education, the preparation of the statement of the philosophy of education, the use of the statement of the philosophy of education, the formation, goals and activities of Uzbek philosophy, its significance and development were highlighted. Analyzing the process of formation of Uzbek philosophy, the history of its directions, it was said about the role and significance of Uzbek philosophy of the XXI century in public life.

Keywords: Pedagogical philosophy, uzbek philosophy, philosophy of education, philosophy of modernity, philosophical thought.

Kirish: Ta'lim muammolari, uning hozirgi zamoni va kelajagi butun jamiyat uchun har doim dolzarb bo'lib kelmoqda. Ayniqsa bu muammolar hozirgi kunda, ya'ni axborot sivilizatsiyasining shakllanishi davrida, yangi texnologiyalarning shiddat bilan taraqqiy etib borayotgan zamonda nihoyatda dolzarb hisoblanadi. So'nggi yillarda ta'lim falsafasi degan yangi fan faol rivojlanib bormoqda. Falsafa va ta'lim tushunchalarini nima bog'laydi, degan savol paydo bo'lishi mumkin. Ta'limning zamonaviy tizimi o'zining asosiy xususiyatlarini o'tgan asr

mobaynida ma'lum falsafiy va pedagogik g'oyalar tasiri ostida shakllangan. Ushbu g'oyalar XVIII asr oxiri XIX asr boshlarida Komenskiy, Pestalotsii, Frebel, so'ngra esa Gerbart, Disterveg, Dyui va ilmiy pedagogikaning boshqa asoschilari tomonidan shakllantirilgan bo'lib, umuman olganda ta'limning "mumtoz" (klassik) tizimini tashkil etadi.

Asosiy qism. Pedagogik falsafa - bu ta'lim va tarbiya asosida yotadigan pedagogik metodikalar, nazariyalar va tushunchalar to'plamidir.

Pedagogik falsafa - bu ta'lim makonining ishlash asoslarini o'rganish bilan shug'ullanadigan fanning alohida sohasi.

Ta'lim falsafasi bayonoti o'zini aks ettirish, kasbiy o'sishga erishish va ba'zan katta o'quv muassasalari jamoalari bilan baham ko'rish uchun ushbu qoidalarni bayon qiladi.

Ta'lim falsafasi uchun ochilgan bayonotning misoli quyidagicha: Men o'qituvchinning har bir talabasi uchun eng yuqori darajadagi talablarga ega bo'lishi kerak deb o'ylayman. Bu tabiatan har qanday o'zini o'zi bajaradigan bashorat bilan kelgan ijobiy manfaatlarni maksimal darajada oshiradi."

Ma'lumki, hamma zamonlarda ham falsafa o'z davrining dolzarb muammolarini hal etish yo'llarini topishga harakat qilgan. XX asrga kelib insoniyat fan va texnika taraqqiyoti sohasida ulkan yutuqlarni qo'lga kiritdi, lekin shu bilan birga, aynan ushbu asr ijtimoiy silsilalar, ikkita jahon urushi, ekologik inqiroz, og'ir yo'qotishlar davri ham bo'ldi. Bu esa falsafiy fikrning taraqqiyotida o'z aksini topdi, uning turli yonalish va oqimlari shug'ullangan muammolarning salmog'i, maqsad-muddaosini aniq belgiladi. Buning natijasi sifatida, hozirgi davr falsafasida nihoyatda xilma xil oqim va yo'nalishlar mavjud.

Ta'lim falsafasi amaliy falsafaning akademik sohasiga yoki ta'limning ta'rifi, ma'nosi va maqsadlarini o'rganadigan ta'limning ma'lum bir turi yoki qarashlarini targ'ib qiluvchi ta'lim falsafalaridan biriga tegishli bo'lishi mumkin.

Ta'lim falsafasi akademik soha sifatida "ta'lim va uning muammolarini o'rganadigan falsafiy tadqiqotdir". Uning asosiy mavzusi-ta'lim va uning usullari falsafa bilan bir xil. Ta'lim falsafasi ta'lim jarayoni yoki o'quv intizomi bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Bu shuni anglatadiki, u o'qitish va o'qitishning maqsadlari, shakllari va natijalariga g'amxo'rlik qilishni o'z ichiga olgan fanning bir qismi bo'lishi mumkin. Yoki bu fanning tushunchalari, maqsadlari va usullariga qiziqishni anglatuvchi intizomiy falsafa bo'lishi mumkin.

Shunday qilib, u ta'lim sohasi va amaliy falsafa sohasining bir qismidir, shuning uchun qadriyatlarni o'rganish va falsafiy yondashuvlardan (reflektiv-nazariy-analitik) foydalanadi. Masalan, pedagogika va siyosat masalalari, lekin ular bilan cheklanmagan holda, ta'lim, o'quv dasturi, shuningdek, o'quv jarayoni. Misol uchun, siz ta'lim va o'qitish nimani tashkil etishini, ta'lim va ta'lim amaliyotida aniqlangan qadriyatlar va meyorlarni, o'quv intizomi sifatida ta'limning litsenziyasi va cheklovlarini, shuningdek, ta'lim yoki pedagogik nazariya va amaliyot o'rtasidagi munosabatlarni o'rganishingiz mumkin.

Ta'lim falsafasi odatda falsafa bo'limlarida emas, balki ta'lim bo'limlarida yoki o'quv muassasalarda o'qitiladi, bu huquq maktablarida o'qitiladigan huquq falsafasiga o'xshaydi. Falsafaning ko'plab sohalari va fanlari bilan bir qatorda ta'lim olishning ko'plab usullari ta'lim falsafasini nafaqat xilma-xil, balki aniqlash qiyin bo'lgan sohaga aylantiradi. Ushbu o'xshashlik ta'lim falsafasini ta'lim nazariyasi bilan chalkashtirib yuborishga olib kelmasligi kerak, bu falsafani ta'lim masalalariga qo'llash bilan aniq belgilanmagan. Ta'lim falsafasini ham falsafani o'qitish bilan aralashtirib yubormaslik kerak, ya'ni falsafa fanini o'qitish va o'rganish. Shuningdek, ta'lim falsafasini o'quv fani sifatida emas, balki pedagogika, o'quv dasturi, ta'lim nazariyasi va ta'lim maqsadini birlashtirgan hamda o'ziga xos metafizik, gnoseologik va

qadriyatli taxminlarga asoslangan meyoriy ta'lim nazariyasi sifatida tushunish mumkin. Bu nazariyalar ta'lim falsafasi deb ham ataladi. Masalan, pedagogdan ko'p yillik ta'lim falsafasiga amal qilish yoki doimiy ta'lim falsafasiga amal qilish so'ralishi mumkin.

O'z navbatida bu ilm-fan va amaliyotning hamda XIX asrning ikkinchi yarmi va hozirgacha bo'lgan falsafa ilmi rivojining asosiy xususiyatlarini belgilaydi. Hozirgi zamon falsafasining eng asosiy tamoyillari umuminsoniylikning ustuvorligi, uning milliylik bilan uyg'unligi, demokratik erkinliklar, inson qadri, biror ta'lim otni mutlaqlashtirmaslikdir. Bag'rikenglik va tolerantlik hozirgi falsafiy ta'lim otlar rang-barangligini ta'minlaydi. An'anaviy falsafada, turli g'oyaviy tizimlarga bo'linishiga qaramay, muhim muammolarni hal etishda ma'lum bir umumiylik mavjud edi.

Hozirgi zamon falsafasida aksincha, falsafiy muammolarning ko'p xilligi va o'ziga xosligi, turli-tumanligi, ular asosida falsafiy oqimlarning mustaqil yo'nalish sifatida shakllanganligi yaqqol ko'zga tashlanadi. An'anaviy falsafada aql inson mohiyatining belgilovchisi, deb talqin etilgan bo'lsa, endi ratsionalizmga qarshi insonning mavjudligi (ekzistensializm) muammolari, hamda uning noratsional mohiyati ilgari surila boshladi. YA'ni ilgari ma'rifatparvarlik g'oyasi ustuvor bo'lsa, endilikda ko'proq inson huquqlariga e'tibor kuchayib ketdi. Falsafa go'yoki, mavhumlikdan aniqlik tomon bordi, umumiy emas, aniq-ravshan masalalarni hal qilish boshlandi. An'anaviy falsafada hodisalar mexanika qonunlari asosida tushuntirishga harakat qilingan bo'lsa, endi bunday tahlil doirasidan chetda qolgan muammolar o'rganila boshlandi. Bugungi kunga kelib ko'pgina falsafiy oqimlar o'zlarining an'anaviy falsafaga aloqador ekanliklarini hamda ulardan farq qilishlarini ta'kidlash maqsadida, nomlariga "neo", ya'ni yangi, zamonaviylashgan degan ma'noni anglatuvchi qo'shimchani qo'shganlar. Masalan, neopozitivizm, neotomizm va boshqalar shular jumlasiga kiradi. Fanning jamiyat hayotidagi o'rnini belgilash va unga nisbatan munosabatga qarab, zamonaviy falsafiy ta'lim otlarni asosan ikki yo'nalishga ajratish mumkin. Ulardan biri stsiyentizm (lot scientia fan) ya'ni fan mavjud barcha ijtimoiy muammolarni hal etishi mumkinligini ilm-fan taraqqiyotining doimiy ijobiylikni asoslovchi falsafiy dunyoqarash. Stsiyentizm g'oyalari, neopozitivizm, texnologik determinizm kabi ta'lim otlarning asosini tashkil etadi. Ikkinchisi antistsiyentizm, ya'ni fan taraqqiyoti jamiyat hayotiga salbiy ta'sir ko'rsatishini asoslovchi falsafiy dunyoqarash. Bunday dunyoqarash ekzistensializm, frankfurt ijtimoiy-falsafiy maktabi, Rim Klubining bir qator tarmoqlarini, ba'zi diniy-falsafiy oqimlarning fanga munosabatini ifodalaydi.

Antistsiyentizm ilm-fan taraqqiyotining natijalarini nazorat ostiga olish, bu masalada jamiyat hayotini xavf ostiga qo'yimaslik talabi bilan bog'liqdir.

Antistsiyentizmning ayrim o'ta ashaddiy namoyandalari fan-texnika taraqqiyotini tamoman to'xtatib qo'yish g'oyasini ham ilgari suradilar. Umuman olganda, XX asr falsafasida bir-biriga muqobil bo'lgan yo'nalishlar ratsionalizm va irratsionalizm, antropologizm va naturalizm, stsiyentizm va antistsiyentizm, materializm va idealizm o'z o'rniga ega bo'lgan. Yangicha falsafiy tafakkurga asos solgan olimlar orasida ko'pchilik nemis olimi Artur Shopengauer (1788 - 1860) qarashlarini tilga oladi. Shopengauer olamdagi barcha mavjud narsalarni irodaning namoyon bo'lishi, irodani esa ongsiz ko'r-ko'rona intilish tarzida tushunadi.

Platonning ta'lim falsafasi uning ideal respublika haqidagi qarashlariga asoslangan edi, bunda shaxsning eng yaxshi taklifi adolatli jamiyatga bo'ysunish edi. U turli ijtimoiy tabaqalarga mos bolalarni ajratib ko'rsatishga katta e'tibor qaratgan holda, bolalarni onalaridan ajratish va davlat vasiysi sifatida tarbiyalashni targ'ib qildi.

Eng yuqori martabadagi bolalar eng ko'p ta'lim oladilar, shunda ular shaharni himoya qilishlari va o'zidan pastdagilarga g'amxo'rlik qilishlari mumkin. Ta'lim yaxlit bo'lib, u faktlar,

ko'nikmalar, jismoniy intizom, musiqa va san'atni o'z ichiga oladi, u mehnatsevarlikning eng yuqori shakli deb biladi.

Platon iste'dod irsiy yo'l bilan o'tmaydi, shuning uchun u har qanday ijtimoiy sinfnig har qanday bolasida mavjud deb hisoblardi. U bunga asoslanib, munosib qobiliyatga ega bo'lganlar hukmron sinf rolini o'ynashga yaroqli bo'lishi uchun davlat tomonidan o'qitilishini ta'kidlaydi. Bu mohiyatan aholining o'qimishli ozchiligi o'z ma'lumoti (va ularning tug'ma ta'lim qobiliyati) tufayli sog'lom hukumat uchun malakali degan taxminga asoslangan tanlab xalq ta'limi tizimini o'rnatadi. Aflotunning asarlarida shunday g'oyalar mavjud: boshlang'ich ta'lim faqat o'n sakkiz yoshga to'lgunga qadar qo'riqchilar sinfiga beriladi, keyin ikki yillik majburiy harbiy tayyorgarlik, so'ngra talablarga javob beradiganlar uchun oliy ma'lumot. Boshlang'ich ta'lim ruhni atrof-muhitga moslashtirgan bo'lsa, oliy ta'lim ruhni uni yorituvchi haqiqatga erishishga yordam berdi. Erkaklar va ayollar bir xil turdagi ta'lim olishadi. Boshlang'ich ta'lim musiqa va jismoniy mashqlardan iborat bo'lib, muvozanatli shaxsni yaratish uchun shaxsdagi yumshoq va zo'ravonlik xususiyatlarini o'rgatish va uyg'unlashtirishga qaratilgan.

Perpetualistlarning fikricha, doimiy ahamiyatga ega bo'lgan narsalarni hamma joyda hamma odamlarga o'rgatish kerak. Ular eng muhim masalalar insonni rivojlantiradigan narsa deb hisoblashadi. Faktlarning tafsilotlari doimo o'zgarib turadiganligi sababli, ularni eng muhim mavzular qatoriga kiritish mumkin emas.

Shunday qilib, prinsiplar faktlar emas, balki o'rgatish kerak bo'lgan narsadir. Odamlar inson ekan, ularning ta'limi mashinalar yoki texnologiyalar bilan emas, balki birinchi navbatda insoniyligi bilan bog'liq bo'lishi kerak. Odamlar birinchi navbatda inson va ikkinchi o'rinda ishchilar bo'lgani uchun ularga kasbiy fanlarni emas, balki erkinlik bilan bog'liq hamma narsani o'rgatish kerak. Bu ta'limotda faktlardan ko'ra ko'proq donolik va mantiqqa, kasbiy tayyorgarlikdan ko'ra ko'proq liberal san'atga e'tibor qaratilgan.

Tafakkur ta'limi - ta'lim jarayonida ma'naviy ongni yoyishga qaratilgan. Reflektiv yondashuvlar sinfda, ayniqsa oliy ta'lim yoki o'rta ta'lim bosqichida (o'zgartirilgan shaklda) qo'llanilishi mumkin. Parker Palmer reflektiv ta'lim usullarining kashshoflaridan biri hisoblanadi. "Jamiyatdagi Reflektiv Aql" markazi ta'limga yo'naltirilgan filialni tashkil etdi, bu oliy ta'limda aks ettiruvchi ong assotsiatsiyasidir. Pedagoglar dars tayyorlashda aks ettirish usullaridan ham foydalanishlari mumkin. Waldorf maktabi ushbu oxirgi yondashuvning kashshoflaridan biridir. Bunda o'tgan kungi faoliyatni ongli ravishda qayta ko'rib chiqish, o'quvchilarning ongliligini saqlab qolish, ilhomlantiruvchi ta'lim matnlari ustida fikr yuritish kabi turli amaliyotlar orqali mazmun, format yoki o'qitish usullarini boyitish uchun ilhomga erishish mumkin. Ziegler ta'kidlaydiki, pedagoglar o'quvchilarning ma'naviy rivojlanishiga faqat o'zlarining ruhiy rivojlanishi orqali ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

O'zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti Islom Karimov[1] ta'kidlaganlaridek: "Falsafa barcha fanlarning otasi. Falsafani bilmaydigan odam - medicina yoki ta'lim, san'at yoki madaniyat sohasi vakili bo'ladimi, bundan qat'iy nazar - hayotning, o'z kasbining ma'no mazmunini yaxshi tushunmaydi. Misol uchun, tarixni tahlil qilish uchun har bir voqea va jarayonga falsafiy qarash, ularni umumlashtirgan holda zarur xulosalar chiqara olish kerak. Shu bois har bir soha vakili bo'lishi uchun falsafiy tafakkur qobiliyatiga ega bo'lish darkor" allomalar orzu qilgan fozil odamlarning komil fazilatlarini shakllantirish va takomillashtirishga munosib hissa qo'sha oladi. "Falsafa" fani barcha zamonlarda va mamlakatlarda hamma universitetlar va boshqa oliy o'quv yurtlarida o'rganish uchun majburiy sanalgan fundamental fanlardan biri bo'lgan va shunday bo'lib qolmoqda. Mazkur fanni mohiyatini o'rganishimiz jarayonida, uning o'ziga xos xususiyatlarini aniqlashimiz va falsafa inson o'z-o'zini va o'zini qurshagan dunyoni anglab yetishida qanday rol o'ynashini tushuna boshlaymiz. Taniqli faylasuf

olim, akademik Muzaffar Xayrullayev [2] XX asrda akademik Ibrohim Mo‘minov asos solgan milliy o‘zbek falsafa maktabining yorqin vakili edi. Uning ilmiy merosi rang - barang va serqirra bo‘lib, milliy falsafamiz tarixida alohida o‘rin va ahamiyat kasb etadi. Muzaffar Muhiddinovichning “falsafa daryosiga” kirib kelishi ham o‘ziga xos bo‘lib, bu jarayon ustoz Ibrohim Mo‘minov ko‘magi va maslagida amalga oshgan. Muzaffar Xayrullayev falsafa ilmiga uning eng mashaqqatli sohasi bo‘lgan mantiq ilmi orqali kirib keldi.

U 24 yoshida “Dialektik materializm mantiqiy qonunlarining obyektiv xarakteri haqida” mavzusida nomzodlik dissertatsiyasini himoya qildi. Bu yo‘nalish keyinchalik uni O‘zbekistonda ilk mantiqshunos olimlardan biriga aylantirdi. 1986-yil M.Haqberdiev bilan hammualiflikda “O‘qituvchi” nashriyotida “Logika” o‘quv qo‘llanmasini chop etilishiga olib keldi.

Xulosa:Xulosa sifatida shuni aytamanki hozirgi kunda pedagog kadrlar tayyorlashda ularga ta‘lim berishda turli falsafiy yondashuvlardan foydalaniladi. Insonning falsafiy bilimlari yetarli darajada bo‘lmasa ta‘lim berishda muammolar kelib chiqishi mumkin hisoblanadi. Hozirgi davrda mustaqil O‘zbekistonning kelajagi bo‘lgan yosh avlodni har tomonlama yetuk, barkamol inson qilib tarbiyalash eng asosiy vazifalarimizdan biridir. Har bir O‘zbekiston fuqarosi avvalo, shaxsiy faollik, bilimdonlik, Vatanga mehr-muhabbat, insonparvarlik kabi olijanob fazilatlar sohibi bo‘lishi lozimki, bu globallashuv jarayonida xalqimiz ma‘naviy va ma‘rifiy merosi, qadriyatlaridan unumli va samarali foydalanishni taqozo etadi. Zero, avvalo ma‘naviyatli, aqlli, shu bilan birga zamonaviy ko‘nikmalarga ega yoshlar ertangi kunimiz rivoji va taraqqiyotini belgilovchi muhim omil hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Karimov I. A. O‘z kelajagimizni o‘z qo‘limiz bilan qurmoqdamiz. -T.: 1999.[1]
2. Akademik M.M.Xayrullaevning ilmiy me‘rosi va falsafa fanlarining dolzarb masalalari mavzusida ilmiy-nazariy seminar materiallari. –T.: 1-kitob, O‘zR FA Falsafa va huquq instituti, 2011. 36-38 Betlar)[2]
3. Xayrullaev M. Uyg‘onish davri va Sharq mutafakkiri. –T.: O‘zbekiston, 1971.)
4. https://uz.wikipedia.org/wiki/Ta%27lim_falsafasi